

Hydrologiaa purjehtijoille

■ "Tuntuu kuin purjelaivoista kiinnostuneen olisi huokaisten luovuttava aiheesta ja alettava tutkia vettä elementtinä — siinähan kaikki alukset kulkevat" (Luostarinen 1991, 109-110).

Heikki Luostarinen luonnehtii näin journalismitutkimuksen "konstruktivistista projektia", jonka "tavoitteena oli löytää ne säännöt ja konventiot, joiden mukaisesti erilaiset ilmiöt muokataan journalistisiksi teksteiksi". Ilkka Rentolalla (1983) ja minulla (Reunanen 1991) on kunnia päästä tuon "1980-luvun journalismitutkimuksen tärkeän virtauksen" edustajiksi. (Luostarinen 1991, 109).

Luostarinen on osittain oikeassa. Sekä minun että nähdäkseni myös Rentolan tavoitteena on ollut hahmottaa journalismin ja nimenomaan uutisen erityisyyttä. Olemme yrittäneet löytää niitä mekanismeja, joilla eri puhe yhteisöjen (tutkijoiden, poliitikkojen virkamiesten jne ...) diskursseista muokataan journalistisia tekstejä. Minusta näiden mekanismien kuvaaminen journalistisen käytännön säännöiksi on osuvaa ja käyttökelpoista. Sääntöjen eksplikointi luo pitävämmän pohjan empiriselle tutkimukselle kuin niiden oletaminen Luostarisen (1991, 111) tapaan yksinkertaisiksi ja pienellä vaivalla hallittaviksi. Se, että journalismin muutosäännöt ovat nykyisessä yhteiskunnassa jo liikennesääntöjen kaltaisia kansalaistaitoja (ma., 111), ei merkitse sitä, että ne olisivat yhtä yksinkertaisia tai yhtä hyvin tiedostettuja.

Luostarinen kritisoi määrittelemäänsä "konstruktivistista tutkimusta" siitä, että se "todentaa eri aineistoilla journalismin todellisuuden ilmiöitä muovaavan, usein tyypistävän ja rampauttavan vaikutuksen" (ma., 110). Epäilemättä tällaisiakin tutkimuksia on tehty. Esimerkiksi käynee vaikka Gunther Kressin ja Robert Hodgen (1979) tutkimus, jossa he kuvaavat transformaatioiden (mm. kielen passiivi- ja nominaalirakenteiden) strategista käyttöä uutisissa. Heidän mukaansa transformaa-

tiolla on kaksi funktiota: taloudellisuus (tekstin lyhyys) ja vääristäminen. Transformaatioiden avulla halutun ajattelutavan kanssa ristiriidassa olevat elementit häivytetään esimerkiksi haastateltavien puheesta ja sovitetaan haluttuun ideologiaan. (mt., 9).

Minusta transformaatiot ovat oleellisia välineitä tekstien rakentamisessa, ja niiden käytön analysointi voi olla hedelmällistä tekstianalyysia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että transformaatiot pitäisi ymmärtää keinoksi vääristää todellisuutta. Kuten olen todennut, transformaatioita ei nykyjournalismissa niinkään käytetä haastattelu- ym. aineksen sovitamiseen tiettyyn ideologiaan kuin aineksen muokkaamiseen kulloisenkin jutun juonirakenteen kannalta käyttökelpoiseksi. Transformaatioiden avulla voidaan kyllä "vääristää" esimerkiksi poliitikon tai autokauppiiaan esittämää kuvausta jostain asiasta, mutta itse asia saattaa näin tulla paremmin ja journalistisemmin hahmotetuksi. Yksi transformaatioiden tyypillinen käyttöfunktio onkin lähdehenkilön lausumiin usein sisältyvän "oman edun ajamisen" häivyttäminen. (Reunanen 1991, 81.) Olen siis lämpimästi samaa mieltä Luostarisen kanssa, kun hän toteaa, että "(j)ournalismin säännöt voi siten nähdä yhden diskurssin näkökulmasta rajoittavana tekijänä, mutta interdiskursiivisesta näkökulmasta mahdollistavana" (Luostarinen 1991, 110).

Transformaatiot ovat hyvä esimerkki journalismin sääntöjen sallimista keinoista muokata aineistoa. Kuitenkin harva toimittaja tai lukija on koskaan kuullut kyseisestä käsitteestä. Transformaatioita käytetään jutun rakentamisen käytännön ongelmien ratkaisuun yhtä luontevasti kuin kieltä yleensäkin käytetään asioista viestimiseen; tutkijat tutkivat, minä kirjoitan.

Tutkimuksen kannalta transformaatioiden ja muiden vastaavien kielellisten strategioiden hahmottaminen on silti tärkeää. Niiden avulla voidaan perustella tekstin tulkintaa. Samaan tapaan kuin lukija päätelee tekstissä olevista merkeistä, mitä tekstin kirjoittaja tahtoo hänelle sanoa,

myös tutkija luo tulkinnan tekstin sisällöstä tekstin antamien vihjeiden perusteella. Erona on se, että lukijalle tekstin vihjeet ovat itsestäänselviä ja tiedostamattomia, tutkijan tehtävänä on eksplikoida niitä ja niihin liittyviä taustaoletuksia. Tämä eksplikoiminen edellyttää viestinnän konventioiden (sääntöjen, genrejen) käsitteellistämistä. Transformaatioiden lisäksi tässä mielessä kiinnostavia ovat myös tekstin esiintyjien erilaiset suhteet ja juonirakenteet. Kyse ei siis ole näiden rakenteiden itseisarvoisesta listaamisesta, vaan käsitteellisten välineiden luomisesta tekstin tulkinnalle.

Journalismia voidaan Luostarisen tavoin kutsua metadiskurssiksi, joka tekee mahdolliseksi erilaisten yhteiskunnallisten puhe yhteisöjen kohtaamisen. Journalistinen taito on interdiskursiivista taitoa saada erityiskielet ja -puhetavat keskustelemaan keskenään järkevästi. (Luostarinen 1991, 110.) Tutkimuksen kannalta kiinnostavaa onkin juuri se, mikä kulloinkin on järkevä journalistinen tapa keskustella. Tässä mielestäni on keskeistä tiedostaa uutisjournalismin kulloisetkin aiheäännöt, esimerkiksi vaatimukset aiheen konkreettisuudesta, tuttuudesta ja uutuudesta. Toimittajan työ ei ole pelkästään poliitikkojen pulinan ja lääkäreiden latinan (Luostarinen 1991, 110) muokkaamista yleiskielelle, joskin se paljolti on myös sitä. Nähdäkseni suurimman ponnistuksen toimittajalta vaatii kunnollisen uutiskärjen tuottaminen tuosta pulinasta ja latinasta. Uutisissa vaikuttaa siis erilaisten yhteiskunnallisten puhujien intentioiden lisäksi keskeisesti myös toimittajan journalistinen intentio: lukijoita kiinnostavan kärjen tuottaminen, sen vakuuttava perustelu ja kiehtova esittäminen. Myös tämä intentio luo tematisaatioita julkisuuteen.

Uutisissa asiat pyritään esittämään tavalla, joka tuntuu lukijoista järkevältä. Edelleen uutiset tehdään niin, että lukijat vakuuttuisivat niissä esitetyn tiedon tärkeydestä. Tämä edellyttää tukeutumista lukijoiden oletettuihin ajattelutapoihin. Erityisen herkkä ovat ajatustavat, jotka ovat kulttuurissa vasta idullaan. Usein ky-

symys on asioiden uudentyyppisistä kytkennöistä. Näin kävi esimerkiksi vuonna 1989, kun verotus ja ympäristönsuojelu kytkettiin toisiinsa ympäristöveroksi. Ympäristökysymykset olivat 1970-luvun energiakriisin jälkeisen taantumun jälkeen taas kulttuurissa keskeisiä, ja ympäristösuojelun ohjauskeinot kiinnostivat yleisöä. Tämän haistoivat niin poliitikkojen kuin toimittajienkin uutisnenät. Niinpä vuonna 1989 ympäristöverosta kirjoitettiin enemmän kuin koskaan aikaisemmin Suomessa, vaikka itse idea on ollut ekonomistien tiedossa laajasti jo 1960-luvulla. Kun tunnetaan uutisjournalismin sääntö uutisen aiheen ja lukijoiden ajattelutapojen vastaavuudesta, voidaan juttuja analysoimalla esittää päätelmiä yhteiskunnassa vallitsevista ajattelutavoista. Nämä ajattelutavat luovat tavallaan keskustelun perustan, jonka puitteissa uutisissa argumentoidaan (vrt. Connell 1986, 51).

Uutisten tematisaatiot ja kulttuurissa yleisesti esiintyvät tematisaatiot vaikuttavat siis toisiinsa, eikä yksisuuntaista kausaalisuhdetta voida osoittaa. Kun kirjoitin, että "journalismin todellisuuskuvat eivät ole yksinkertaisesti palasia todellisuudes-

ta, vaan tiettyjen sääntöjen mukaan tuotettuja aiheita ja esityksiä" (Reunanen 1991, 57; Luostarinen 1991, 109), en tarkoittanut, että tuotetut aiheet ja esitykset palautuisivat journalismin sääntöihin (vrt. Reunanen 1991, 50). Tuotettuihin uutisaiheisiin ja -esityksiin vaikuttaa tietysti myös se, millaisia haastattelulausuntoja ja muita diskursiivista ainesta on saatavissa ja millaiseksi toimittaja olettaa lukijoiden kiinnostuksen. Journalistiset tekstit ovat erilaisten diskurssien kohtaapaikkoja, joilla diskurssien kohtaamista kuitenkin orkestroivat journalistiset, kullekin genrelle ominaiset säännöt. Toimittajan ammattitaito ei ole pelkästään näiden sääntöjen tuntemista (joka ei sekään ole mitenkään yksinkertaista), vaan luonnollisesti myös kykyä "ymmärtää, tulkita, kontekstoida ja yhdistellä erilaisia yhteiskunnallisia diskursseja" (vrt. Luostarinen 1991, 111).

Tutkimuksen ei tule pysähtyä journalismin sääntöjen kuvaukseen, vaan on tutkittava lisäksi miten noita sääntöjä käytetään ja miten niillä pelataan. Suurelta osin kysymys on myös muualla kuin journalismissa käytettävistä retorisisista strategioista, joita niin toimittajat kuin uutisten lähdehenkilötkin hyödyntävät. Sääntöjen ja strate-

gioiden käyttöä ei voi kuitenkaan tutkia, jos niitä ei pysty tunnistamaan ja eksplikoimaan.

Esa Reunanen

Kirjallisuus

- CONNELL, Ian. Tv-uutiset ja yhteiskuntasopimus. Teoksessa: PIETILÄ, Veikko (toim.). Kulttuuri, kieli, viestintä. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja D 39/1986, s. 41-56.
- KRESS, Gunther & HODGE, Robert. Language as Ideology. Routledge & Kegan Paul, London 1979.
- LUOSTARINEN, Heikki. Interdiskursiivisen ihmeen jäljillä. Tiedotustutkimus 14(1991):3, s. 109-112.
- RENTOLA, Ilkka. Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden esittämän ideaaliteypin tarkastelua. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja A 47/1983.
- REUNANEN, Esa. Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja A 76/1991.